

İMGE DEN GERÇEK LİĞE: KAMUSAL BİR MEKÂN OLARAK MEYDAN*

From Image To Reality: Square As A Public Place

Dr. Öğr. Üyesi Ejder ULUTAŞ

ORCID: 0000-0002-3599-6181/Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 09.11.2019

Düzeltilme tarihi: 23. 11.2019

Kabul tarihi: 02 Aralık 2019

Anahtar Kelimeler:

Mekân

Kamusal Alan

Toplumsallaşma

Meydan

Meydan İmgesi

ÖZ

Toplumsal yaşamı oluşturan temel kodlardan biri olan mekân, insan ilişkilerinin belli bir zeminde sürdürülmesini sağlamaktadır. Her mekân, toplumsallaşmanın farklı bir yönüne oturmaktadır. Mekânlar tanımlı ve sınırları belirlenmiş alanlardır. Bu tanım ve sınırlarda üretilen ilişkiler belli bir formasyona sahiptir. Her mekânın kullandığı simge ve semboller birbirinden farklılık arz etmektedir. Ancak bazı mekânlar herkese açık olması noktasında farklılaşmaktadır. Kamusal mekânlar, en temelde, herkesin dâhil olabildiği alanlardır. Örneğin meydanlar, toplum üyelerinin girebildikleri yerlerdir. Meydanlar toplumsal yaşamın merkezinde yer almaktadır. Toplumsal hafızanın, meşruiyet talebinin, devrimlerin, sahiplenmenin, ötekileştirmenin her tonda görülebildiği bir kamusal dünyadır. Meydan bir imge ve simgeler sisteminin adıdır. Kültürel ve ideolojik kodların şifrelendiği; insanın, kentin ve mekânın ana aktörlerinden biridir. Bu çalışmada kamusal mekânlar bağlamında meydan konusu ele alınmıştır. Çalışmada meydan kavramının enine boyuna tartışılması hedeflenmiştir. Meydanın, tanımlı bir zeminin adı olmaktan öte bir imgeye karşılık geldiği dile getirilmektedir. Çalışma, mekân-meydan-imge üzerinden kurgulanmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 09 November 2019

Received in revised form: 23 November 2019

Accepted 02 December 2019

Keywords:

Place

Public Sphere

Socialization

Square

Image of Square

ABSTRACT

Place as one of the basic codes that constitutes the social life provides the continuity of human relationships in a certain level. Places are the areas that are defined and bounded. This definition and relationships produced in borders keep a specific formation. Signs and symbols where all places use defer. However, some places become dissimilar in terms of being public. Public places, most basically, are the places everyone can be involved in. For example, squares are the places where the members of society can step in. Squares are at the centre of social life. These are the public worlds where the legitimation demand of social memory, revolutions, ownership, and othering can be observed in all tones. Square is the name of the system of images and signs. It is one of the main actors of human, city, and place and also, it is a place where cultural and ideological codes are enciphered in. In this study, square within the context of public places was discussed. In study, it was proposed to deliberate the concept of square exhaustively. It is stated that far from being a name of defined ground, square corresponds to an image. The study has been configured through place-square-image.

Giriş

Mekânlar toplumsal yaşamın gündelik rutinlerinde farklı tonlarla hayata dâhil olmaktadır. İnsanlar mekânlardan geçip onlara el atarken mekânlar da insan hallerine yeni yorumlar katmaktadır. Her mekân kendi insanını çağırmakta; kendi insan tipolojisini üretmektedir. İnsan ve mekân bileşkesinde gündelik hayat sürgit devam etmektedir. İnsanın değdiği mekânlar kültürün bir parçası olarak toplumsal dünyaya dâhil olmaktadır. El değmiş mekânlar hayata bir şekilde katılmakta, önemli

* Bu çalışma Mahalle Mektebi dergisinin 28. sayısında yayınlamış olan “Meydan İmgesi” adlı dosya yazısının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: e.ulutas@alparslan.edu.tr.

ve genelleştirilmiş toplumsallaştırıcılar olarak iş görmektedir. Belli bir zaman ve zemine bağlı olarak yaşamını sürdüren insan, bireysel ve toplumsal ilişkilerini de belli zaman ve zeminler üzerinden kompoze etmektedir. Mekânlar farklı zaman dilimlerini paylaşmakta; her mekân kendi zamanını yaşamaktadır. Her mekân insana dair farklı bir dil geliştirmekte; insanları kendi dilince donatmaktadır. Mekânların ruhu, dili ve üslubu birbirinden farklılık arz etmektedir. Kültürel kodlar, değerler, bir arada yaşamaya dair temel pratiklerin sergilendiği arenaların topluma konuşma biçim ve içerikleri kendine hastır. Kimi mekânlar belli bir zaman dilimine hitap ederek insan ve şehir kimliğine atıfla varlık sürdürmektedir.

Zamanın ruhuna uygun mekânlar, zaman geçtikçe ruhunu yitirebilmekte, nostaljinin bir nesnesi haline gelebilmektedir. Kimi mekânlar ise birden fazla zamana hitap edebilmekte, zamanlara kendi yorumunu katabilmektedir. Her zamanın ruhuna uygun bir dil geliştirebilen bu mekânlar, ruh değiştikçe değişen ruha uygun olarak bedenlenmektedir. Toplumsal hayatın rutinleri çerçevesinde her gün farklı yüzleri buyur eden mekân kimi zamanlar rutini bozan pratiklerin sergilendiği bir arenadır. Gündelik hayatın olağan akışı içerisinde kendisine bazen başrol bazen de figürasyon olarak rol kapabilen mekanlar, artan azalan derecelerde şehir ve insan kimliğiyle kuşanmakta, bu kimlikleri kuşatmaktadır. Her zamana kendince farklı tonlarda dâhil ve müdahil olabilen mekânlar, toplumsallaşmaya dair seyrin hangi mecraları takip edeceği konusunda ciddi veriler sunabilmektedir. Tarihin hem sıradan hem de rutin dışı akışının ne olduğu, birtakım mekânların sahnenin neresinde durduğuna bakılarak, anlaşılabilir. Söz konusu mekânlar tarih ve toplumun topografyasını sunmada ciddi görevler üstlenmekte; tarihe ve topluma dair yapılacak yorumların yelpazesini daraltıp genişletebilmektedir. Mekânların insan halleri üzerinde bıraktığı etki ve izler, mekânın ruhu ve diline göre değişebilmektedir. Toplum yaşamında derin etikler bırakmış olan mekânlar üzerine yapılacak değerlendirmeler, mekânın dili ve ruhunu ele verecektir.

Mekânın hayata dâhil olduğunu ve insan elinin değdiği alanların mekân kategorisine dâhil edildiğini söylemek; esasında uzayda yer kaplayan her nesne yahut alanın mekân olarak tanımlanmayacağı kabulünü paylaşmaktır. Bir yerin yahut alanın mekân olarak değerlendirilebilmesi için belli birtakım şartları taşıması gerekmektedir. İnsani ilişkilere ve toplumun gündelik hayatına dâhil olamayan olsa dahi ciddi bir şeye karşılık gelmeyen yerleri mekân dışında belli uğraklar olarak tanımlamak daha doğru olsa gerektir. Bir yerin mekân tanımına dâhil edilebilmesi; bahse konu yerin insan ve topluma dair bir şeyleri söylemesine ve söylenenlere kulak vermesine bağlıdır¹³. İnsan ilişkilerinin sergilendiği mekânlar, toplum hayatının seslerine kulak vermekle kalmamakta aynı zamanda toplumun kulak kesildiği alanlar olarak temayüz etmektedir. Mekân ve coğrafyanın insan yaşamı üzerindeki etkileri başta İbn Haldun (2013) olmak üzere sosyolojik müktesebatta çokça tartışılmıştır.

Medeniyetlerin tarihsel süreçte geçirdikleri değişimler ile tarihin tanımlanmasında kullanılan dönemselleştirmeler genel itibarıyla nesne ve mekânlar üzerinden kodlanmaktadır. Taş, demir vb. nesnelere ve bu nesnelere dolayımında meydana geldiği kabul edilen dönüşümler, tarihsel artalan hakkında bilgi vermek için yardıma çağrılmaktadır. Hakeza Mezopotamya, Asya, Avrupa gibi coğrafi/mekânsal konumlandırmalar, toplum yapısını tanımlamak üzere girilmiş kategorik ifadeler olmaktadır. Dolayısıyla mekânın konumu ve tanımı, insan müdahalelerine açık olmakla beraber insan tipolojilerinin ne tür içerikler gösterdiği konusunda da karar verici pozisyonda bulunabilmektedir. İnsana, tarihe ve coğrafyanın kimliğine dair tanımlamalarda işe koşulan mekânsal kategoriler, ilişkilerin odağında yer almaktadır. Dinden siyasete oradan ekonomiye kadar birçok noktada toplumsal yaşam izleklerinde karşılaşılan mekânlar, yaşanan yerin sabiteleri arasında yerini almaktadır.

¹³ Eski Yunanca'da topos, Heidegger'in tespitiyle, bir yer/mekân anlamı taşımaktadır. Topos, doğanın yahut doğal yerin ortasında sınırları çizilerek tanımlanan ve barınak olmaya talip bir toprak parçasının adı; mekânın nesne ile olan ilişkisini dile getiren kavramdır. Esasında bir doğa parçasının, 'bildik/tanıdık toprak'a (yurt) dönüştürülmesi ile ortaya çıkmıştır (Harmanşah, 1997: 24).

İnsan ve toplum halleri söz konusu olduğunda köşe taşlarından biri olmayı hak eden mekânlar, yukarıda ifade edildiği gibi, siyasetten edebiyata, tarihten coğrafyaya oradan kamunun birçok noktasına etki etmektedir. İnsan ve mekân ilişkisi söz konusu olduğunda birtakım mekânların diğerlerine nazaran bir adım önde olduğunu kaydetmek gerekmektedir zira toplumsal yaşam bu mekânlar referans gösterilerek kurulmaktadır. Bu mekânlar hem tarihsel açıdan önemli bir noktada durmakta hem de gündelik yaşamın ciddi özneleri olmaktadır. Meydanlar, zikredilen mekânlardan biridir. İmge ve gerçeklik olarak meydan, toplum yaşamının önemli bir aktörü konumundadır. Kavramsal olarak orta yerde, açıkta olmayı ifade eden meydan, mekânsal olarak da açık alanlara işaret etmektedir. Meydanlar, kent yaşamında toplumsallaşmanın gerçekleştiği kamusal alanlar olarak boy göstermektedir. Kentin ve insanların gündelik yaşamında merkezi bir yer tutan meydanlar, insan hallerinin birçok çeşidine tanıklık etmektedir. Gündelik rutinlerden, rutin dışı eylem ve süreçlere (toplumsal hareketler, devrimler/darbeler vb.) kadar her durumda hayata katılmaktadır. Bu çalışmada insanın, toplumun ve kentin birçok haline tanıklık eden; hem bir imge hem de mekâna karşılık gelen “meydan” kavramı üzerinden bir tartışma gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda kamusal mekân olması hasebiyle meydanların hem tarihsel hem de kavramsal yapısına göz atmak gerekmektedir.

Kamunun Meydanından Meydanın Kamusuna

Gündelik yaşamda kişiler birbirleriyle, düzenlenmiş ilişkiler içinde, toplumsal rutinler yahut pratikler yani kurullarla çerçevelenmiş uyarlamalarla muhatap olmaktadır. Çeşitli saiklara riayet eden söz konusu fiili davranış kalıpları ve temel kurullara ilişkin bütün rutinler, toplumsal düzen denen şeyi meydana getirmektedir (Goffman, 2017: 10). Toplumsal düzen belli bir çerçeveyi gerekli kılmaktadır. İlişkilerin belli bir tonda yürütülmesi için “çerçeve dışı etkinlikler”den (Goffman, 2013) ya uzak durmak ya da bu rutini bozan etkinlikleri sahne dışına çıkarmak gerekmektedir. Gündelik yaşam içerisinde belli birtakım rolleri yerine getiren aktörler, kendilerine verilen rolleri yerine getirmeye, çerçeve dışına çıkacak fiillerde bulunmamaya özen göstermektedir. Gündelik hayat dünyası, normaller üzerinden yürütülmekte ve bu dünyada sürprizlere pek meydan verilmemektedir. Eylemler genellikle kurumsallaşmış kodlar üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla toplumsal ilişkilerin normal seyrinde, olağan bir biçimde işlemesi; harcı bu ortak anlam stoklarınca karılan kurumsallaşmış eylem ve söylem tiplerinin salahiyetine bağlı olmaktadır. Böylece rutin dışına çıkmak ya da çerçeve dışı etkinlikte bulunmak, toplumun sinir sistemi tarafından geliştirilen bir müdahaleye takılabilmektedir. Müdahaleler genel itibarıyla herkesin yani kamunun dahil olabileceği bir konsensüs çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan kamusal alan toplumsal ilişkilerde bir terbiye aracı olarak iş görmektedir.

Sözlükte herkes, genel, umum, halka ait, umumi, açık, aleni gibi anlamlara gelen kamu, genel gözlemlere açık, ortada olan ve herkesin denetimine açık anlamlarını taşımaktadır (Yelken, 2003: 45). Kamu ortak duygu, düşünce ve yaşayış biçimini referans alan grup ve toplumların geneli için kullanılmaktadır. Türkiye gibi ulus-devlet tecrübesi yaşamış toplumlarda kamu kavramı farklı bir içeriğe atıfta bulunmaktadır. Geçirdiği tarihsel ve siyasal dönüşümler neticesinde kamu kavramından genellikle devlet ve devlet kurumlarının kastedildiği anlaşılmaktadır. Devlet kurumları ve bürokrasi gibi somut resmi göstergeler üzerinden üretilen kamu kavramı ne yazık ki herkese açık alan anlamını çağrıştıracak bir imgeye sahip olmamıştır. Oysaki Habermas’ın da kaydettiği üzere kamusal alan en temelde kamuoyunun oluşturulabildiği bir alanın adıdır. Bahse konu alana tüm vatandaşların erişmesi garanti edilmektedir (2003: 95). Kamusal alan, herkesin katılabildiği, normlar ve kolektif kararlara ulaşmada başvurulan, demokratik değerlerle kuşatılmış bir alandır (Keyman ve Sarıbay, 1998: 34). Kamusal alan kavramı bir arada yaşamının ideal tiplerinden biri olan demokrasi çerçevesinde farklılıkların serdedilmesi fikriyle donatılmıştır. Düşünceler, duygular, kavgalar çatışmalar ve uzlaşmalar kamusal alanın pür doğası içinde şeffaflık kazanmaktadır.

Kamusal alanların toplum hayatındaki önemine dair açıklamalar; bu alanların herkese açık, herkesin fikrini beyan edebildiği bir şölen ortamı olduğu yönündedir. Bu alanların yok olduğuna dair yapılan değerlendirmeler (Habermas, 1995; Sennett, 2010) yaşanan sürecin yarattığı tahribatı

göstermesi açısından önemlidir. Özellikle Avrupa tarihi açısından kamusal alanlar toplumun siyasasına ilişik bir mahiyete sahiptir. Siyasal devrimlerin, kararların ve yaptırımların sergilendiği alanların gittikçe yok olmaya yüz tuttuğu çıkarımları, bu alanların toplum yaşamındaki önemini anlatmak için girişilen değerlendirmelerdir. Kamusal alanın dönüşümü ile kamusal insanın çöküşü ifadeleri, yeni oluşan bir dünyanın şifrelerini vermektedir. Sennett (2010) 19. yüzyılda kamusal alanda sözün gerileyip gözün ön plana çıktığı, kamusal insanın artık sözle değil görme ve görünme biçimleriyle var olduğu üzerinde durmaktadır. Özellikle alışveriş merkezlerinin kamusal dünyaya hitap ettiği zamanlarda artık sözün pek bir hükmü kalmamakta, ilişkiler göstergeler üzerinden yürütülmektedir.

Kamusal alanlar olan Ortaçağ ve Rönesans meydanları serbest bölgeler iken 18. yüzyılın başındaki meydanların daha farklı fonksiyonlar icra ettiği görülmektedir. Sennett'e göre (2010: 82) insanların toplanma biçimleri artık farklılık göstermiştir. Etkinlikler kafe park ve tiyatrolarda sergilenmeye başlamış; bu sürece katılan insanların oluşturduğu kamusal davranış ise pasif bir katılım olarak kalmıştır. Kamusal alanlar içerisinde meydanların özellikle Atina şehir kültürünün üretmiş olduğu meydan imgesinin önemli bir yeri vardır. Nitekim Atina meydanlarıyla mücessem Atina şehir hayatı, meydanları farklı bir konuma yerleştirmiştir. Sennett (2008: 27), meydanların Atina toplumu için taşıdığı sembolik değeri şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Perikles döneminin en büyük binası olan Parthenon tapınağı, aşağıdaki şehrin her yerinden görülebilsin diye bir burnun üzerine yapılmıştı. Şehrin büyük meydanı olan agorada, bugünkü özel mülkler gibi girilmesi yasak olan çok az yer vardı. Atinalılar'ın inşa ettikleri demokratik siyaset mekânlarında, en başta da bütün yurttaşlardan oluşan meclisin toplandığı, Pnyks tepesi üzerinde inşa edilmiş olan tiyatrodaki kalabalığın örgütlenmesi ve oylama kurallarının belirlenmesinde, bireylerin ya da küçük grupların herkesin gözleri önünde oy kullanmalarını sağlama kaygısı güdülmüştü”.

Ortaçağdaki kamusal düşünceinin istibdat üzerine kurulu olduğu tespitinden sonra on sekizinci yüzyılda Paris'te ve Londra'da kent planlamacılarının, parkları ve meydanları şehrin nefes alan yerleri olarak tasarladığını ifade etmektedir Sennett (2008: 291). Parkların ve meydanların kent yaşamına pozitif katkısı, kamusal alanın da bu meyanda gelişimini beraberinde getirmektedir. Ancak genel kamusal kimliğin ve kent kültürünün önemli oranda serdedildiği meydanlar, yok olmasalar bile zamanın ruhuna uygun farklı tip ve içeriklere bürünebilmektedir. Mesela Lefebvre'nin (2014: 318) haklı tespitiyle trafikten uzak bir buluşma yeri olan meydan; kavşağa dönüştüğünde yahut buluşma yeri olmaktan çıktığında farklı kamusal alanlar inşa edilmektedir. Dolayısıyla meydanlara farklı anlam ve formasyonlar yüklenmektedir.

Batı kamusunun inşasında şüphesiz meydanların özel bir yeri vardır. Taşçı'ya göre (2014: 103-107) özellikle Batı zihin dünyasında kamusal alan önce adalet arayışının ve daha sonrasında iktidarla güç paylaşımının bir ürünüdür. Batı şehrinin en önemli uygulamalarından olan meydanlar, bu taleplerin bir sonucu olarak ortaya çıkan kamusal alandır. Meydan, kendisini oluşturan hayat şeklini ya da siyasal talebi yansıtmaktadır. Dolayısıyla ilk kamusal mekânlardan biri olan meydanlar, tarihsel süreçte üstlendikleri farklı işlevlerle kent yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Meydanlar kentsel dokuda odak noktalarını tanımlamakta ve toplanma işlevini içermektedir. Şehirde sürekli yaşayan nüfusun ve şehri geçici bir süre için ziyaret eden kişilerin birbirleriyle ve paylaştıkları şehir ile ilişki kurmasını sağlamaktadır. Tüm şehir hinterlandına hitap eden bu alanlar, çeşitli etkinlikler için ortak bir platform oluşturmaktadır. Bu yönleriyle meydan bireyler arasında var olan ilişkiyi güçlendirmek, yeni kentsel ilişkiler kurmak için kentin oluşturduğu kendine özgü bir iletişim alanı konumundadır.

Kent ve Meydan

Latince açık yer ya da genişletilmiş cadde anlamına gelen platea, İngilizce ve Fransızca da place kelimesinden türeyen meydan; İspanyolca plaza ve İtalyanca piazza ile aynı kökenden gelmektedir (Marcus ve Francis 1998). “Sınırları belirlenmiş, hatta onu çevreleyen binalarla adeta kapalı olan meydanlar, planlı ya da plansız tüm yerleşmelerde kentsel doku içinde belirgin konuma sahiptirler. Meydanlar, fonksiyonel olarak, toplumsal (toplama, ayaklanma, eğlence spor vb.) törensel

(ayınlar, bahar şenlikleri), ticari (pazar yeri vb.) ya da askeri amaçlı bir araya gelişlerin mekânı olurken, aynı zamanda birbirlerini tanımayan bireylerin de sadece merkezde olmak amacı ile bir araya geldiği ve yaya kullanımının ağırlıklı olduğu mekânlardır. Kullanım amaçları doğrultusunda farklı biçim ve boyutlarda olabilen meydanlar, çoğu zaman, yerleşme içinde bir güç odağının beraberinde konumlanırlar. Bir kilise önü, cami avlusu, hükümet meydanı, ya da bir iş merkezi önünde yer alan meydanlar, geometrik biçimlenişleri ile hâkim olan gücün etkisini daha da vurgularlar” (Eyüce, 2000: 11).

Bilgin vd.nin kaydettiği üzere tarihteki en eski ilk örnek meydanlardan biri olan Forum, sadece mahkeme, okul ve pazar yeri olmayıp, aynı zamanda politik ve dini bir merkezdir (1997: 39). Tümer’e göre (2000: 12) “kent meydanlarının, o meydanlara yakın ilişkide olan, o meydanların bir parçası olan binaların, öteki açık ya da kapalı mekânlardan, meydanların uzağındaki binalardan farkı, birincilerin, daha büyük kalabalıkların toplanmasına elverişli olmaları; kentin, kentlinin, hele eğer bir metropolün, bir başkentin ana meydanlarından biri söz konusuysa, ülkenin, giderek de dünyanın nabzının, oralarda daha hızlı atması; oralarda yer alan her şeyin, gerçekleştirilen eylemlerin, daha dramatik, daha geniş yankılar uyandırması; adı üstünde ‘meydanda’ olmasıdır”. Kurulacak iletişim, yapılacak uyarılar ve verilecek mesajların muhatapta daha çok etki etmesi isteniyorsa meydan tercih edilmektedir. Meydanın bütün toplumlarda bir menkıbe ve ibret manzumesi olarak kullanılması aşağı yukarı benzerdir. Türkiye’de meydanlar ve bu meydanların taşıdığı anlamı da bundan ayrı düşünmek zordur. Türkiye’de meydan kavramı her ne kadar Batı’da sahip olduğu kullanımın dışında bir anlam üzerine kurulmuşsa da Batılılaşma süreci içinde, meydan bir açık alan olmaktan uzaklaşmıştır. Batı’daki gibi, trafik odağı olmaya doğru evrimleşmiş ve kentsel dokunu içinde bir boşluk gibi tanımlanmaya başlamıştır (Gençel, 2000: 25). Nitekim Özer vd.nin ifade ettikleri gibi (2005: 96) meydanlar da dâhil olmak üzere kentsel mekânlar; tasarımın ekonomik rasyonellik baskısı altında kalmakta, Anadolu kent imgesini ve kent kültürünün unutulmasıyla kimliksiz, niteliksiz ve benzer karakterde mekânlar meydana gelmektedir.

Küreselleşme süreci her ne kadar kentleri ve meydanları benzeştirse de tarihe tanıklık etmiş bazı meydanlar, kendi kimliğini muhafaza etmiştir. Önemli devrimlere, olaylara, dönüşümlere şahitlik etmiş ve etmekte olan meydanlar kentlerin kamusal aktörleri olarak kent kimliğinin ana omurgasını oluşturmaktadır. Rusya’daki Kızıl Meydan, Pekin’deki Tiananmen Meydanı, Lonra’daki Trafalgar Meydanı, Kahire’deki Tahrir Meydanı, Paris’teki Concorde Meydanı, Tahran’daki Özgürlük Meydanı ve Türkiye’deki Beyazıt/Taksim Meydanları tarihsel süreçte birçok duruma şahitlik etmiştir. Toplumsal dönüşümler ve toplumu değiştirmeye azmetmiş düşüncelerin ekseriyeti bu meydanlarda belli bir bedene kavuşmuştur. Çünkü istenen değişim ve dönüşümlerin kamuya kabul ettirilmesi, halka telkin ve halkın ödüllendirilmesi yahut cezalandırılması gibi pratiklerin genele gösterilmesi hedeflenmektedir. Nitekim toplumun gündelik hayatına ve diline sinen meydan kavramı ve periferisinde dolaşıma sokulan ifadeler, meydanın toplum nazarında taşıdığı anlamı vermesi açısından önemlidir. Meydan vermek, meydan bulamamak, meydan okumak, meydana çıkarmak, meydanı boş bulmak gibi deyimler, meydan kavramının toplumsallaşma sürecindeki rolüne işaret etmektedir. Bu minvalde meydan, kamusal mekân olmanın ötesinde birtakım simge ve sembollerle bir imgeye dönüşmektedir.

Meydan İmgesi

Bir alanı, sahayı imlemektedir meydan kavramı. Orta yerde olmayı, açıkta durmayı ifade etmektedir. Meydanın, simgesel dünyada birçok gösterene tekabül ettiği söylenmelidir. Gerçek ve muhayyel olanla sıkı bir bağı vardır meydanın. Muhayyel olan ile gerçek olanın kesişme noktasındadır. Gerçek manada bir mekâna giydirilen kıyafet ve mekândaki hallerin kifayettir. Mekân, meydan kimliğinin önemli bir cüzüdür. Bu kimlikler mekânlara adeta ruh üflemlenmektedirler, Her mekânın bir meydanı, bir alanı vardır. Her yerin meydanı o yerin kültürel ikliminden bağımsız değildir. Kültürün mekânda cisimleşmesi meydana adeta hayat üflerken, meydan da dönüşlü bir biçimde kültürü her gün yeniden üretmektedir.

Bir toplanma ve buluşma yeridir, şehrin kalbidir meydan. Kamusal bir salon, kültürel ve tarihsel olayların yaşandığı bir sahnedir. Kent kimliğini tanımlayan bir dinlenme mekânıdır (Tönük vd, 1999: 37). Toplumsal hayatın merkezinde yer alır meydan. Oradan konuşur, oradan konuşurur. Bazen susar, bazen avazı çıktığı kadar bağırır. Kimi zaman olabildiğine ketum kimi zaman tam aksine kelimeleri döker içinden. Meydan, toplumun kültürüne, kimliğine ilişiktir. Köy meydanları, şehir meydanları gibi pek çoğu, gündelik yaşamın, kültürün merkezinde adeta kalbinde yer tutmaktadır. Meydan kavramı, gündelik yaşamın her anına ve alanına serpiştirilmiştir. Deyimlerden atasözlerine, deyişlerden, şiirler, türküler ve marşlara değin bu kavram her daim kullanılmaktadır. Meydan, bir alan olmasının yanında önemli bir imge dünyasına işaret etmektedir. Simgesel değiş-tokuş ve şiddetin, sembolik karşılaşmaların, reddiyelerin, kabullenişlerin, gövde gösterilerinin, kavgaların cereyan ettiği bir dünyanın adıdır aynı zamanda. Taraf tutmaların, fikir ayrılıklarının, kucaklaşmaların, restleşmelerin yaşandığı alandır. Mahremiyetin olabildiğince ifşa edildiği, hak arayışlarının, savunma ve savrulmaların alabildiğine geniş yaşandığı yerdir meydan.

Meydan Konuşur, Konuşturur

“Dil varlığın evidir” der, Heidegger (1982). Her varlık kendi ontolojik açılım ve açmazlarınca meramını dile getirmektedir. Her varlık ya bir dil ortamına doğar ya da kendi dilini inşa eder. Her varlık kendi diliyle konuşur, konuşurur. Meydanların da bir dili vardır. Meydan dildir, üsluptur. Konuşma ve konuşurma tarzıdır. Kimi zaman sessizdir, ketumdur, mahreme açmaz kendini. Kimi zaman avazı çıktığı kadar bağırır. Her meydanın jargonu ve raconu kendine hastır. Her meydanın fitratı farklıdır. Kimi meydanlar çok konuşur, hemen her konuda söyleyecek bir sözü vardır; sözü kendinde hak görür, hayatın her alanına müdahale eder. Kavgaları, üzümleri, sevinçleri hararetli bir dille ortaya döker. Er meydanı böyledir... Kimi meydanlar sessiz, sakindir. Bir kenarda öylece durur. Gelenleri buyur eder, gidenlere selam çakar. Her meydan kültürün diliyle konuşur. Her meydan susma ve konuşma hakkına sahiptir.

Meydan Sahiplenir, Ötekileştirir

Ritüel tekrarlar, zamansal ve mekânsal birlikteliği garanti etmektedir (Assmann, 2018: 65). Törenler, uygulayıcılarca kayıtsız şartsız uyma biçiminde olmasa bile, uyulması yükümlülüğü bulunan şeyler olarak algılanır (Connerton, 2014: 77). Grup kimliği ve aidiyetini belli bir bedene oturtmada törenler, “anımsatıcı bir tohum”dur (Halbwachs, 2017: 13). Toplumsal kimliğin inşası ve süreklilik kazanmasında ritüeller, törenler devindirici güçtür ve meydanlar ritüelin aşikâr edildiği, sergilendiği yerdir. Meydan, bir yere aidiyeti, sen-ben kavgasında tarafların sahiplendiği, oradan konuştuğu bir alanı işaret eder. Meydan insanı çepeçevre kuşatır, sarar. Sevdiklerini bağrına basar, onlarla bir ünsiyet geliştirir, Meydanın sahiplendiği kimlik kimi zaman bir öteki üzerinden kendisini var eder. Ötekiye dair dizilecek reddiyeler, çatılacak kaşlar, sivrilecek sözlerin arkasındaki güçtür meydan. Ötekileştirdiğini evirip çevirebilme, istediği tavda dövebilme yetkisine sahiptir. Kendini, kendinden olanı sahiplenmiştir meydan. Ötekinin gözüne sokarcasına bütün kartlarını açık oynamaktır. Kozunu doğru yer ve zamanda kullanıp, rakibini alaşağı etmenin adıdır meydan. “Biz”den olana açık çek vermenin, ötekiyle kartları açık oynamanın yeridir.

Meydan Gözdür, Vitrindir, Boy Gösterme Yeridir

Görmenin iktidarı kendisini meydanda gösterir. Meydan bir görme ve görünme yeridir. Beğenmelerin ve iğrenmelerin merkezi noktasıdır. Şehrin ve kentin aynasıdır. Mekânın dışa dönük yüzü, teşhir edilen kısmıdır. Görünmek isteyenler burada boy gösterirler. Şehrin ve kültürün vitrinidir meydan. Görmek istediğini her yönüyle inceleyen, kaçmak istediğinden olabildiğine uzak kalandır. Meydanlar şehirlerin, mekânların parmak izleri gibidir. Her yerin meydanı kendine has çizgiler, kodlar taşır. Her yerin meydanı farklı şeyler gösterir. Vitrininde farklı yaşamlardan, seslerden, renklerden bir kolaj taşır. Bazen bir gizleme, körleşme yeridir. Kendisine ait olanı kalabalıklar içinde gizler, manipüle

eder. Bir öteki üretmesi ve ötekine dair geliştirdiği retorikle hedef göstericidir. Bir ayrıştırma ve birleştirme simgesidir.

Meydan Meşrulaştırmadır

Place publique [meydan] Rousseau'nun gözünde anayasanın temelini oluşturmaktadır. Opinion publique, ayırıcı vasfını rızasını ortaya koymak üzere toplanmış vatandaşlardan almaktadır (Habermas, 2003: 196). Halktan iktidar beratı isteyen siyasiler meydanları mesken edinmektedir. Halkın desteğini alarak meşru güce sahip olmak ve onu kullanmak isteyenler, meşruiyeti meydanlardan devşirmek zorundadır. Mukabil otoriteye başkaldıranlar da meydanları kullanmaktadır. Bilgin vd.nin (1997: 36) dediği gibi otoriteye başkaldırmanın ilk işareti, meydanda izinsiz bir kalabalığın toplanmasıdır. Nitekim İtalya'da halk hareketlerine movimenti di piazza (meydan hareketleri) yahut İtalyanca'da meydana inmek deyiminin ayaklanma için kullanılan bir parola olması boşuna değildir.

Kurt (2016: 89), meydanların önemli fonksiyonlarından birinin, iktidar oyununa hamilik etmek olduğu kaydını düşmektedir: "Bu iktidar ve otorite tahterevallisinde bazen meydanlara çıkılır, bazen meydanlara inilir. Hem Doğu hem de Batı toplumlarında meydanlara düşen role baktığımızda görürüz ki, eğer halk yığınları ve sivil toplum kuruluşları devleti, otoriteyi, iktidarı ikaz etmek, uyarmak, otoriteye gözdağı vermek isterse meydanlara iner. Bunun tam tersi olarak devlet, iktidar, otorite halkı veya belli bazı grupları yola getirmek, hizaya sokmak isterse, atıyla, arabasıyla, topuyla, askeriyle, tankıyla alanlara, sokaklara, meydanlara çıkar".

Meydanlar meşruiyet inşası ve krizlerinin baş aktörüdür. Kişileri, ideolojiyi ve düşünme biçimlerini bir arada tutan bağıdır. Meydanda olmak, taraftarına güç ve güven aşılacak, hasmına bir korku ve tedirginlik hâsil etmektir. Kamusal vicdanın cisimleştiği, ortak aklın inşa edildiği bir alandır. Haklılığın sergilenmeye çalışıldığı, direnişin ve haykırışın destek arandığı yerdir meydan. Bu bakımdan bir mesajdır meydanlar. Muhataba verilecek en okkalı cevap meydanda verilen cevaptır. Kamu vicdanını yaralayanların kızığa çekildiği yerlerdir. Meydanlar bir infaz, gözdağı verme alanıdır. Kamu hakkını ihlal eden yahut toplumsal vicdanda ciddi tahribatlar meydana getiren suçlar, en sert biçimde meydanda yargılanır, infaz edilir.

Meydan, Rol Kesmedir, Poz Vermedir, Reklamdır

Caka satmak, hava basmaktır meydanda olmak. Turlama, gezinme, dolaşma, bir poz kesme yeridir. Etrafı okuma, çevreyi kolaçan etmedir. Kimi zaman güven verme, kimi zaman korku salmadır. "Meydan okumak", restleşmenin en keskin halidir. Dolayısıyla meydan bir mesajdır. Racon kesme, tavır koymadır. Kavgalı tarafların hesaplaşma alanları; hesabın görüleceği yerdir. Haklılığın, gücün, güç gösterisinin sergilendiği yer; kavgada hakemdir meydan. Meydan, bütün çıplaklığıyla acziyetin ve gücün bin bir halini yaşayan ve yaşatandır. Beylik lafların edildiği, dünyayı kurtaran cümlelerin sarf edildiği yerdir. Toplumunu ikna etmenin arenasıdır. Meydan kulaktır. Duymak istediğine kesik, işine gelmeyeceğine sağır olmaktır. Her sesi, her sözü kaydeden; yeri ve zamanı geldiğinde onu kullanandır. Meydanlar bazen direniş haykırışlarını, bazen sükûnun en derinini yaşarlar. Meydanın duyma eşliğinin sınırı yoktur. Her sese kulak kesilir, her sesi kendince yorumlar, kendine benzetir, harmonize eder. Toplumun ve kentin fısıltılarını, çığlıklarını duyar. Sesin ve sözün her türlüşünü kendinde toplar.

Meydan Hafızadır

Toplumsal hafızanın vücut bulduğu yerler olan meydanlar devrimlere, değişimlere ev sahipliği yapar. Tarihsel kırılmaların yaşandığı anlarda kırılmaya meydan okuyanlar ile kırılmaya ivme kazandırmak isteyenler arasındaki çekişmenin yaşandığı yerdir. Devrimlerin, dönüşümlerin ve karşıt konumlanışların simge ve sembolleri meydanları doldurur. Hesaplar meydanda sorulur, verilir. Bayraklar, davullar, oyunlar eşlik eder yaşanan sürece. Gökçen'in (2016: 307) kaydettiği gibi meydanlar özellikle protesto ve protestocuların vazgeçilmez mekânıdır. Verilmek istenen mesaj böylece daha fazla

kişiyi ulaştırılmış olur. Protestonun üretmiş olduğu biz ve öteki ilişkisi meydanlarda müşahede edilir. Tahrir ve Rabiātül Adeviye, Taksim, 14 Ocak 2011 gibi meydanlar bu tür mekânlarla örnek olarak gösterilebilir.

Unutma ve hatırlamadır meydanlar. Hatıraların ve hatırlamaların kumanda merkezidir. Hatırlanan, hatırlanmaya değer görülenin saklı olduğu yerdir. Tarihin ardiyesindekileri, nostaljinin retorikleriyle mezceder ve öyle sunar. Hatırlanmak istenenin sıfır noktasıdır meydan. Çünkü destanlar burada yazılmış, tarih burada başlamıştır. Dolayısıyla toplumsal yaşamdaki harcı karan bir el, bu harca hatırlama ve unutmalarla belli bir doz zerk eden alandır. Toplum halinde yaşamının gerektirdiği tarihsel artalandaki hatırlamaların ve unutmaların her gün yeniden gerçekleştiği yerdir. Bu hatırlama ve unutma her zaman spontane bir şekilde gerçekleşmez. Bunlar hatırlatma ve unutturma biçimlerinde de kendisini gösterebilmektedir. Meydandaki görsel (heykeller, büstler) ve işitsel (marşlar, müzikler) materyaller hatırlama ve unutmaların önemli aygıtlarıdır. İçerdiği simge, sembol ve gerçekliklerle meydanlar hayata her gün farklı biçim ve içeriklerde dâhil olmakta; toplumsallaşmanın oyun kurucu aktörü olarak varlık göstermektedir.

Sonuç

Toplumsal bir varlık olan insan, bir arada yaşamının gerektirdiği kod ve kurumları içselleştirmektedir. Toplumsallaşmanın getirdiği ve gerektirdiği nosyonları gerek gündelik gerekse uzun soluklu ilişkilerine dâhil etmektedir. Söz konusu nosyonlar arasında mekân, insanı belli bir yere konumlandırma noktasında önemli olmaktadır. Zira insanlar toplumsal ilişkilerinde hemen her şeye belli birtakım zaman ve zeminler ihdas etmektedir. Tanımlı zaman ve zeminler, toplumsallaşmanın istenir düzeyde devam etmesini mümkün kılmaktadır. Toplumsal yaşam nispeten tanımlı ilişkiler ve kurumsallaşmış eylemleri referans almaktadır. Gündelik yaşamın istenir düzeyde sürdürülmesi, toplumun kabul ettiği normallerin işlerlik kazanmasına bağlıdır. Toplumsallaşma biçimlerinin üretmiş olduğu normaller ve normaller çerçevesinde yeniden üretilen toplumsallaşma biçimleri, ilişkilerde konfor sağlamaktadır. Sahip olunan sağduyu bilgisi, bireyin nerede, ne zaman, ne şekilde davranması gerektiği konusunda telkin ve uyarılarda bulunmaktadır.

Toplumsal yaşamın sağduyusunu oluşturan temel kodlardan biri olan mekân, insan ilişkilerinin belli bir zeminde sürdürülmesinin adıdır. Her mekân, toplumsallaşmanın farklı bir veçhesine oturmaktadır. Mekanlar tanımlı ve sınırları belirlenmiş alanlar olmakla beraber bu tanım ve sınırlarda üretilen ilişkilere belli bir formasyon kazandırmaktadır. Her mekânın dili, kullandığı enstrüman, hitap ettiği kişi yahut gruplar farklılık arz etmektedir. Toplumun her kesiminin kendine yer bulabilme imkânına sahip olduğu kamusal mekânları hariç tutmak gerekmektedir. Çünkü kamusal mekânlar herkesin bir şekilde girebildiği ve kendini ifade edebilme ihtimalinin olduğu mekânlardır. Kamusal mekânlar arasında belki de kişilerin kendilerini rahat hissedebildikleri alanlardan biri meydanlardır. Meydanlar toplum yaşamının merkezinde yer almaları hasebiyle farklı bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Nitekim bu çalışmada sunulmaya çalışıldığı gibi meydanlar, sadece belli bir zemine atıfta bulunmamakta; toplumsal hafızanın, meşruiyet talebinin, devrimlerin, sahiplenmenin, ötekileştirmenin her tonunun görülebildiği bir kamusal dünyanın adı olmaktadır. Sonuç itibarıyla; meydan bir imge ve simgeler sisteminin adıdır. Kültürel ve ideolojik kodların şifrelediği; insanın, kentin ve mekânın kalbidir. Meydan kültürel üretimin temel yapı taşlarından. İnsan toplumsallığının cisimleştiği, karşılaşmaların yaşandığı yerdir. Pek çok sembolik formun kendisinde toplandığı alandır. Toplumsal bir varlık olan insanın dinlenme, direnme yeri; toplum nabzının attığı yerdir meydan.

KAYNAKÇA

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*. (3. Baskı). (çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bilgin, İ., & Boysan, B. (1997). Meydanların Varoluş ve Yokoluş Nedenleri. *Mimarlık Dergisi*, (274), 36-47.

- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. (2. Baskı). (çev. Alâeddin Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eyüce, Ö. (2000). Meydanlar. *Ege Mimarlık Dergisi*, (34).
- Gençel, Z. (2000). Geleneksel Türk Kentinde Meydan Kavramı. *Ege Mimarlık Dergisi*, (34), 22-25.
- Goffman, E. (2013). *Çerçeve Dışı Etkinlikler. Kültür ve Toplum*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler*. (çev. M. Fatih Karakaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökçen, A. (2016). *Protestocu: Kimlik, Arkaplan ve Araçlar. Toplumsal Tipler*, Ed. M. Ali Aydemir. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Habermas, J. (1995). Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale. *Birikim*, (70).
- Habermas, J. (2003). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (5. Baskı). (çev. Tanıl Bora & Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. (çev. Banu Barış). Ankara: Heretik Yayınları.
- Harmanşah, Ö. (1997). Mekansal Hikayeler. *Mimarlık Dergisi*, (274), 22-25.
- Heidegger, Ma. (1982). *On The Way to Language*. (translated by. Peter D. Hertz). New York: Harper & Row.
- İbn Haldun (2013). *Mukaddime I-II*. (9. Baskı). (çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kurt, S. (2016). Meydan Dayacağı. *Mahalle Mektebi*, (28,) 89-90.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları.
- Marcus, C. C., & Francis, C. (1998). *People Place*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Özer, M. N., & Ayten, M. A. (2005). Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları, *Planlama*, (33), 96-103.
- Sennett, Richard (2008). *Ten ve Taş*. (3. Baskı). (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (3. Baskı). (çev. Serpil Durak & Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Taşçı, H. (2014). *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekan, Meydan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tönük, S., & Barkul, Ö. (1999). Piazza, Plaza, Square, Platz, Praça, Meidan, Meydan, *Ege Mimarlık*, (30), 34-38.
- Tümer, G. (2000). Kentler, Binalar, İnsanlar, Olaylar ve Meydanlar, *Ege Mimarlık Dergisi*, (34), 12-17.
- Yelken, R. (2003). Kamusal Alan Kim(ler)in Alanı?, *Sivil Toplum*, (1) 2, 45-51.